

П. А. Лепак,
здобувач, кафедра економічної теорії та конкурентної політики,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0003-0590-3244

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.11.111

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Р. Лепак,
applicant, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC CULTURE IN UKRAINE

Трансформаційні процеси економіки України спонукають звернути увагу на вплив економічної культури суспільства на розвиток національної економіки, зокрема з'ясувати якісну оцінку стану економічної культури в Україні з огляду на перебіг різних сфер життя громадян. Динаміка трансформації економічної культури суспільства значно впливає на цінності і мотивації, на людський капітал, на здатність взаємодіяти, довіряти і колективно досягати внутрішньо несуперечливих цілей.

У статті надається якісна оцінка стану трансформації економічної культури в Україні з огляду на перебіг соціального, економічного, політичного та духовного життя громадян. Визначено сутність та зміст понять "культура", "економічна культура", розкрито основні фактори впливу на стан економічної культури в Україні. Деталізовано структурні компоненти економічної культури та визначено їх вагу в суспільстві: економічні знання, економічне мислення, економічна спрямованість, способи організації економічної діяльності, економічні норми (антинорми). Окреслено тенденції підвищення рівня економічної культури в Україні.

Background. Every society is trying to create its own distinct facets and space of economic culture. An economy cannot exist on its own unless it is colored by other subject areas, including culture.

The aim of the study is to study the state of transformation of economic culture in Ukraine in the context of globalization processes, to outline the tendencies of increasing the level of economic culture of society. To achieve this goal, the following tasks were set: to define the essence of the concepts of "culture", "economic culture"; to reveal the factors of influence on the state of economic culture in Ukraine; determine the impact of structural components on assessing their weight in society; to outline the tendencies of raising the level of economic culture in Ukraine.

Materials and methods. The methods of system analysis, comparison, induction and deduction were used in the study. The information base was the data of Internet portals (in particular the State Statistics Committee of Ukraine; the European statistics, Eurostat; the National Bank of Ukraine, NBU), the results of own observations and judgments.

Results. The structural components of economic culture are detailed and marked in terms of influence: economic knowledge, economic thinking, economic orientation, ways of organizing economic activity, economic norms (anti-norms).

The influence of economic knowledge on the economic culture of Ukrainians is considered on the basis of literature read by society, including business orientation, interactive training events (trainings, courses, webinars, master classes, marathons, etc.), as well as various smart services and smart technology. The vector of economic thinking is considered through the prism of the Ukrainian mentality, innovative economy, positive economy, as well as in the context of the economy of the future: noospheric economy, sharing economy, etc. The economic orientation in the context of the economic culture of Ukrainians is associated with goals that Ukrainians set, their actions, the desire to increase, rather than squander. Society is moving towards a new socio-economic model of thrift. The ways of organizing economic activity as an indicator of the level of economic culture in

Ukraine are quite extensive. Among the population handmade, educational home-courses, blogging, freelancer exchanges, as well as reselling and dropshipping are in demand.

Regarding economic norms, the discursive ethics of doing business is the new standard for democracy in Ukrainian society.

Conclusion. As a result, at the level of society (de jure) we have a fairly high level of economic culture, and at the state level (de facto) this level still requires certain adjustments. It is proposed to create a Center for the Study of Economic Culture, in the focus of which the identification of correlations between elements, in particular the closeness of communication, the formation of directions for increasing economic culture in Ukraine to the level of developed countries.

Ключові слова: економічна культура, економічні знання, економічна свідомість, економічне мислення, економічна спрямованість, економічні норми.

Key words: economic culture, economic knowledge, economic consciousness, economic thinking, economic orientation, economic norms.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кожне суспільство намагається створювати свої особливі грані та простір економічної культури. Економіка, етика, культура, мораль слідували своїм шляхом до тих пір, поки завдяки працям Дж. Кейнса, М. Вебера, А. Сена та інших економістів не затвердилося стійке розуміння того, що окремо економіка безплідна та не несе "врожаю", якщо не буде забарвлена іншими "кольорами", адже цілком обгрунтовано видається теорія зворотного зв'язку між всіма цими предметними галузями. Теорія оберненого зв'язку між зазначеними цінностями та економічним розвитком найбільш відповідає істині. Суспільство може координувати свої дії лише за рахунок знання цієї концепції, завдяки якій відкривається прямий шлях до підвищення рівня добробуту людей.

На економічну культуру в Україні впливають різні фактори, багато в чому її стан є результатом сформованої роками системи цінностей, мотивів та установок, а також етики ведення економічної діяльності, побудованої на прогресивних її формах. Позитивістський підхід, яким пронизана сучасна економічна культура українців, поєднує в собі такі феномени, як "ноосферна економіка" та "ноосферне мислення" в контексті бережливого виробництва; відхід від "сліпого споживачтва", активізація справедливості на засадах "об'єктивного консумеризму"; зміщення культу "кількісного споживання" в бік культу "збереження для нащадків" тощо.

Враховуючи зазначене, вбачається доцільним здійснення якісної оцінки стану економічної культури в Україні з огляду на перебіг соціального, економічного, політичного та духовного життя громадян. Адже, як відомо, суспільство може або відповідати економічній культурі сучасного глобального світу, або відставати від її рівня (дрейфуючи в інертній власній економічній культурі), потребуючи відповідних коректив.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні положення щодо філософської сутності, структури і соціальної значущості понять "культура" та "економічна культура", а також можливості співвіднесення цих понять із дотичними економічними явищами закладені у працях зарубіжних вчених (К.-О. Апеля [7], Д. Тросбі, Р. Батсмана [14] та ін.) та ряду українських, серед яких І.О. Ахновська [1], В.М. Ворона [5], Є.І. Суїменко [5], В.Д. Лагутін [6], І.В. Тодріна, [3] та ін.).

І.О. Ахновська [1] досліджує ряд теоретико-методологічних і практичних питань сучасного стану економічної культури, її роль в побудові соціально орієнтованої економіки. Визначаються ключові чинники зростання економічної культури та пропонуються способи її вдосконалення. Н. І. Михайлюк [2] розглядає роль економічної культури на розвиток організаційних структур і бізнесу. Встановлюється залежність, що чим вищі рівні економічної культури й технологічної незалежності, тим ефективніша організаційна структура й вищий рівень кваліфікації персоналу, чим вища правова захищеність, тим вищий рівень економічної безпеки підприємства, і навпаки. І.В. Тодріна [3] досліджує взаємозв'язок економічної освіти та економічної культури, роблячи акцент на тому, що економічна освіта покликана подолати стереотипи економічної культури та свідомості суспільства, трансформуючи її до європейського рівня.

Водночас, попри значну кількість наукових досліджень щодо розуміння сутності економічної культури, ґрунтовних досліджень стану економічної культури в Україні з огляду на глобалізаційні процеси мізерна кількість

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є вивчення стану трансформації економічної культури в Україні в контексті глобалізаційних процесів, окреслення тенденцій підвищення рівня економічної культури суспільства. Для досягнення мети поставлено такі завдання: визначити сутність понять "культура", "економічна культура"; розкрити основні фактори впливу на стан економічної культури в Україні; визначити вплив структурних компонентів на оцінити їх вагу в суспільстві; окреслити тенденції підвищення рівня економічної культури в Україні.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У ході дослідження використано методи системного аналізу, порівняння, індукції та дедукції. Інформаційною базою стали дані Інтернет-порталів (зокрема Держстату України, Євростату, НБУ), результати власних спостережень та суджень.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як відомо, культура зумовлює спосіб життя людей, включаючи їх об'єктивну та суб'єктивну реальність. В контексті економічного напрямку культура є ціннісно-нормативним компонентом їх економічної свідомості.

У загальному розумінні економічна культура суспільства є системою цінностей і мотивів господарської діяльності, характеризується рівнем і якістю економічних знань, оцінок, установ і дій людини, а також змістом традицій, норм та стереотипів, які регулюють економічні відносини і поведінку.

Д. Тросбі уточнює, що економічна культура є осередком органічної єдності свідомості і практичної діяльності. Саме тому, досить логічно говорити про культуру виробництва, культуру обміну, культуру розподілу і культуру споживання. Водночас він пропонує не розділяти культурний контекст економіки від економічної поведінки суб'єктів [4].

Економічну культуру, на думку В.М. Ворони, Є.І. Суїменко необхідно розглядати в широкому діапазоні її функціонування — в сфері праці, розподілу благ, споживання, відносин власності, інноваційної діяльності, а також у плані її внутрішнього змісту і різноманітня аспектів проявів — ціннісного, нормативного, діяльнісного [5, с. 25].

Як слушно зауважує В.Д. Лагутін, кожна особистість замислюється над економічними потребами, а також щодо сенсу та кінцевої мети своєї економічної діяльності, прагнучи стати ближчим до розгадки таємниць економіки, що нашоухує на більш раціональну організацію своєї власної економічної поведінки [6, с. 52].

У структурному розрізі фундамент економічної культури становлять економічні знання, економічне мислення, економічна спрямованість, способи організації економічної діяльності, економічні норми (анти-норми). До останніх варто віднести економічну кіберзлочинність, шахрайство, безгосподарність тощо. У той же час варто відмітити, що науці відомо чималу кількість дилем масової свідомості в сфері економічної культури.

Беручи до уваги усі вищеописані характеристики феномену "економічна культура" зазначимо, що економічну свідомість в Україні в тому вигляді, в якому вона є сьогодні можна охарактеризувати як толерантну, демократичну, відкриту, європеїзовану. Звісно, економічна ментальність має свій відбиток, але вона вже носить забарвлення "ринкової ментальності". Стереотипи споживання із кожним роком змінюються, відкриваючи шлях більш прогресивним ідеям буття.

Сучасні українці відкриті до змін, більш розкуті, в них зросла самооцінка, громадяни більш мобільні та зосереджені на результатах своєї економічної діяльності. Шаблонність відходить на другий план, надаючи перевагу здоровому глузду. Все нові і нові паростки економічної культури в Україні проростають на місці старої, яку до недавнього часу у світі вважали низькою, посиляючись на специфіку нації.

На сьогодні дискурсивна етика ведення бізнесу є новим стандартом демократії українського суспільства. Свого часу засновники дискурсивної етики К.-О. Апель і Ю. Габермас сформулювали її ключові засади, на яких обґрунтування результату впливає із обґрунтування вимог змісту дискурсивним методом, враховуючи інтереси кожного. Головний принцип, який стоїть на чолі усіх бізнес-процесів, — принципи моральності, сутність якого розкривається за допомогою ряду постулатів, таких як не зашкодь людині, суспільству, природі ні словом, ні думкою, ні ділом; створюй для людини, суспільства, природи думкою, словом і ділом [7]. Зважаючи на це, закріплюється надія, що агресивна моральна система віри в гроші ("гроші вирішують все", "особисте збагачення будь-якою ціною", "все тільки для себе") в Україні скоро себе відживе у контексті нових політичних амбіційних реформ. Марнотратство, безгосподарність, рвацтво, шахрайство, — є надія, що поступово суспільство позбудеться цього.

Бізнес вимушений буде працювати у режимі Open process та Clean money.

Ноосферне мислення в контексті бережливого виробництва та споживання не залишає остеронь пересічного українця. Фактично усі інноваційні технології спрямовуються на збереження ресурсів, максимально можливу результативність та віддачу. Наразі ми маємо справу із так званим біоадекватним мисленням, коли в полі зору людини знаходяться ноосферна поведінка та екологічний світогляд. Так, чимала кількість інновацій у 2019 року в Україні була у сфері агровиробництва, деревообробного та целюлозно-паперового виробництва, фармакологічного виробництва. Окрім цього, планується створити у недалекому майбутньому Фонд "зелених" інвестицій, який буде співфінансувати лише будівництво об'єктів альтернативної енергетики. Що залишиться нащадкам — це те питання, яке все частіше турбує українців.

Окремо варто зупинитися на філософії Zero Waste (нуль відходів), яка закликає українців до скорочення кількості сміття, замінивши одноразові речі на багаторазові. В Україні ментально власники підприємств наближаються поступово до того, щоб адекватно реагувати на фінансування інтелектуального обладнання для сортування відходів та його транспортування. Громадяни вчать "правильно" сортувати відходи життєдіяльності (не автоматично), але поки що поза власними помешканнями. Невдовзі на арену вийдуть інновації — відповідні мобільні додатки, метою яких буде позбавлення пересічного українця від головного болю визначення виду сміття, перевірши весь процес в ігровій формі.

Так, відомо, що більшість українців покладає усю відповідальність за свій матеріальний стан на державу. Водночас, якщо раніше українці готові були сприймати все, як є (не полишаючи надію на краще життя), то тепер вони самі собі "відкрили двері" у Європу не чекаючи цих змін (близько 3 млн виїхали на заробітки до країн Чехія, Польща, Італія, Німеччина та ін. [8]).

Або, навіть попри нестійкий політичний стан в країні після нещодавніх президентських виборів 2019 року, громадяни не полишили відносити свої заощадження у банки, тим самим збільшивши депозитний портфель у порівнянні із попереднім роком на 7% [9] або відносити свої кошти ще достатньо новому банку Монобанку (1,3 млн осіб з активними рахунками згідно Дашборду банку) [10].

Зросла кількість громадян, які намагаються позбутися фіксованої заробітної плати і вийти на принципово інший рівень, про що свідчать дані щодо кількості зареєстрованих нових суб'єктів господарювання, а також приватних осіб, самозайнятих осіб тощо [11].

Все це ще раз дозволяє говорити про те, що ми маємо справу вже з іншою ментальністю, яка модифікувалася, підлаштовуючись під реальний стан економіки країни, рівень її суспільно-політичного життя. "Соковість" вже давно у минулому, як і шаблонність сприйняття ситуації. Наразі нестандартне мислення, нестандартні рішення дозволяють підвищувати свій рівень економічного добробуту.

Тренінги, курси, вебінари, майстер-класи, марафони (зокрема економічної спрямованості) та інше — все це активно увійшло у вжиток. Фактично не гласно, але під цим криється одна мета — продати себе (роботодавцю) або своїй зацікавленій аудиторії — стейкхолдерам; продати свій товар або послуги (якщо це підприємець кінцевому споживачу) якомога дорожче. Із кожним місяцем в Україну "заходить" нова економічна література із менеджменту, маркетингу, фінансів, організації бізнесу тощо. Українці все більше читають, вдосконалюючи свій рівень знань. Інтерактивний заробіток все більше набуває своєї популярності завдяки соціальним

мережам, як-от: Instagram, Facebook. Чимала кількість коштів обертається вже у мережі Інтернет.

Тож, як видно, одній аудиторії потрібні економічні знання, щоб вигідно продати, а іншій — щоб вигідно купити. Економісти дають основи фінансової грамотності та інвестування, психологи пояснюють українцям, як мислити, щоб гроші були. Але, звісно, найбільшу популярність становлять бестселери зарубіжних авторів, яких охоче читають в Україні (Н. Хіл "Думай і багатій", Р. Кійосакі та Ш. Лехтер "Багатий тато, бідний тато" Ч. Уїлан "Гола економіка", С. Кові "7 звичок надзвичайно ефективних людей", Т. Ферріс "Працюй чотири години на тиждень. Нова психологія успіху" та ін.). Можна із упевненістю говорити про те, що чимала кількість українців (особливо бізнес-кіл) читали ці книжки неодноразово.

Українці все більше прагнуть не замовчувати про яви несправедливості, відстоюючи свої права на засадах "об'єктивного консумеризму". Все частіше можна побачити по телебаченню, в новинах Інтернет-видань сюжети із демонстрацією організованого руху за розширення прав і впливу споживачів, покупців по відношенню до продавців і виробників товарів, створення товариств споживачів. Серед представників консумерського руху України варто назвати всеукраїнську федерацію споживачів "Пульс", всеукраїнський рух "Молодь за права споживачів", профільні бізнес-асоціації-члени УРБ та ін. На допомогу у вирішенні різного роду проблемних питань приходять співвітчизникам смарт-сервіси та смарт-технології. Головним питанням, яким мають перейматися виробники — збереження лояльності своїх клієнтів та споживачів продукції, товарів, послуг.

На зміну старій парадигмі "криза-занепад" закріпилася поступово у свідомості українців нова — "криза-можливості". Як слушно зазначає К. Фолке, стабільність полягає насамперед у тому, щоб перетворити кризу в можливість [12]. Підтвердженням цьому є стрімкий розквіт виробництва продукції handmade, образотворчих home-курсів, блогерства, бірж фрілансерів, а також таких опцій, як реселлінг і дропшипінг. З'явилися такі сервіси, як Kabanchik.ua, Doit!, працюють такі бізнес-інкубатори, як EastLab, HUB, Happy Farm, GrowthUp, Wannabiz та ін.

Українці навчилися економити на своїх "пустих" витратах. Питання, яке стало їх турбувати більше, так це на чому можна заробити, що жити краще. Спосіб економічного мислення українців з тих пір, як чимала кількість банків зазнала банкрутств теж змінився. Молоде покоління бажає створювати щось нове і вкладати кошти в бізнес (українська біржа стартапів із року в рік поповнюється все більш новими проектами із активним кредитуванням P2P) [13], а доросле покоління прагне насолоджуватися життям, як у Європі і все активніше мандрувати навіть Україною.

В Україні надзвичайної популярності набула Sharing Economy (шерінг-економіка) або економіка суспільного споживання, засновниками якої є Р.Батсман та Ру Роджерс [14]. Концепція суспільного споживання породила у співвітчизників набір нових якостей, як-от: довіра при обміні, етики вторинного використання, підвищення коефіцієнту корисності речі, колективізація мобільності тощо. Для українців набули своєї актуальності такі шерінг-сервіси, як Rent a brand, Nextbike, Getmancar, а також Airbnb і Uber. У перспективі будуть створені Fon-сервіси, які дозволятимуть українцям ділитися Wi-Fi безкоштовно. В результаті такого розподілу по суті отримано нову соціо-економічну модель, яка повинна "еволюціонувати" споживання товарів і послуг. Маємо справу із ефективною формою економічної організації, ніж індивідуальне володіння і використання речей.

Як відомо, економічна свобода є ключовим принципом організації сучасного ринкового господар-

ства. Межа "свободи" досить умовна, адже без відповідних санкцій вона дуже легко трансформується в економічну "несвободу", що у разі відповідного збігу обставин можна назвати "економічним рабством", яке по суті може зробити країна. Адже за законами організації громадянської та державної свідомості, керівні органи повинні апелювати до потреб свого народу, його інтересів, не підриваючи довіру до правосуддя.

Без сумніву, головною проблемою, яка по суті зв'язує руки українцям, є низький рівень економічної свободи (Україна займає 135 місце у світі) [15]. Держава поки що міцно зв'язує руки громадянам, починаючи від свободи бізнесу і закінчуючи свободою трудових стосунків. Все це дозволяє говорити, що на рівні суспільства (де-юре) ми маємо достатньо високий рівень економічної культури, а на рівні держави (де-факто) цей рівень у напрямку його підвищення поки що недостатньо ініційований до змін.

Підвищити рівень економічної культури в Україні можливо за рахунок відповідних інвестицій в економіку знань, креативну економіку, самоосвіту.

ВИСНОВКИ

Одним з головних трендів розвитку економічної культури в Україні є її мобільність. Із кожним своїм "падінням", вимушеним зануренням у кризу (спричиною політичними аспектами) суспільство вимушене знаходити все нові виходи. Це стосується як бізнесу, так і окремо громадян загалом. Нова економічна свідомість, з якою українці увійшли у XXI ст. трансформувалася у новий світогляд, горизонти якого значно ширші. Такі бажання, як зберегти, а не ламати; творити, а не руйнувати; залишити, а не знищити, — вже є характерними для економічної культури сучасного українця.

Без сумніву, не можна говорити поки що про ідеальність економічної культури в Україні. Українське суспільство, прагнучи відповідати економічній культурі сучасного цивілізованого світу, вже не дозволяє "дрейфувати" собі в інертній власній економічній культурі. Саме тому, на рівні держави має бути зроблене все можливе, щоб український народ відчув омріяну економічну свободу, передусім збагативши себе та розвіявши тим самим наявні стереотипи. У суспільства має бути багатоваріантність вибору економічних рішень.

Перспективами подальших досліджень вбачається вивчення інституційних засад створення Центру досліджень економічної культури. У фокусі Центру проведення ґрунтовних досліджень в області економічної культури українців, виявлення кореляційних зв'язків між елементами, зокрема тісноти зв'язку, формування напрямків підвищення економічної культури до рівня розвинених країн.

Література:

1. Ахновська І.О. Формування економічної культури суспільства / І.О. Ахновська // Modern economics. 2017. № 3. С. 6—13.
2. Михалюк Н.І. Вплив економічної культури на розвиток організаційних структур і бізнесу / Н. Михалюк, Л. Балаш, Г. Гринишин, О. Бінерт // Аграрна економіка. 2016. Т. 9, № 1—2. С. 89—97.
3. Тодріна І.В. Економічна освіта й економічна культура суспільства: сутність та особливості [Електроний ресурс]. — Режим доступу: www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe
4. Тробі Девід. Економіка и культура: монографія. М.: Бамбук, 2013. 256 с.
5. Экономическая культура населения Украины: [монография] / НАН Украины, Ин-т социологии; [под ред. В.М. Вороны, Е.И. Суименко]. Киев: [Ин-т социологии НАН Украины], 2008. 311 с.

6. Економічна теорія: підручник / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Шербакова та ін.; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 608 с.

7. Апель К.-О. Дискурс і відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної моралі / Пер. з нім. В. Купліна. Київ: Дух і Літера, 2009. 430 с.

8. До уваги ЗМІ: цифра про 12 мільйонів українських заробітчан за кордоном не відповідає дійсності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/16528.html>

9. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578

10. Дашборд банку Монобанк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.monobank.ua/>

11. Статистична інформація 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. 5 новых терминов об устойчивом развитии из словаря прогрессивных топ-менеджеров [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://delo.ua/business/5-novyh-terminov-ob-ustojchivom-razvitii-iz-slovarja-progressivn-335305/>

13. Українська біржа стартапів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://startup.tender.ua/>

14. Rachel Botsman, Roo Rogers, What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption, HarperBusiness, 2010. 310 с.

15. Україна посіла останнє місце за рівнем економічної свободи в Європі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-zanyala-poslednee-mesto-urovnyu-ekonomicheskoy-1568295930.html>

References:

1. Akhnovska, I.O. (2017), "Formation of economic culture of society", *Modern economics*, vol. 3, pp. 6—13.

2. Mykhaliuk, N.I. (2009), "The influence of economic culture on the development of organizational structures and business", *Ahrarna ekonomika*, vol. 9, vol. 1—2, pp. 89—97.

3. The official site of National Library of Ukraine Vernadsky (2019), "Economic education and economic culture of society: essence and features", available at www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (Accessed 18 September 2019).

4. Trosby, D. (2013), *Ekonomyka y kultura: monohrafiya* [The economic culture of the population of Ukraine: monograph], Vambuk, Moscow, Russia.

5. Voronu, V.M. and Suymenko, E.Y. (2008), *Ekonomycheskaia kultura naseleniia Ukraini* [The economic culture of the population of Ukraine], *Yn-t sotsyolohy NAN Ukraini*, Kyiv, Ukraine.

6. Lahutin, V.D. Umantsiv, Yu.M. and Shcherbakova, T.A. (2017), *Ekonomichna teoriia* [Economic theory], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine.

7. Apel, K.O. (2009), *Dyskurs i vidpovidalnist: problema perekhodu do postkonventsionalnoi morali* [Discourse and responsibility: the problem of the transition to post-conventional morality], *Dukh i Litera*, Kyiv, Ukraine.

8. The official site of Ministry of Social Policy (2019), "For media attention: the figure of 12 million Ukrainian workers abroad is not true", available at <https://www.msp.gov.ua/news/16528.html> (Accessed 10 September 2019).

9. The official site of National Bank of Ukraine (2019), "Monetary and financial statistics", available at https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578 (Accessed 10 September 2019).

10. The official site of Monobank (2019), "Monobank Bank Dashboard", available at <https://www.monobank.ua> (Accessed 1 September 2019).

11. The official site of State Statistics of Ukraine (2019), "Statistical information 2019", available at <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 1 September 2019).

12. The official site of DELO.UA (2019), "5 new terms for sustainable development from the dictionary of progressive top managers", available at <https://delo.ua/business/5-novyh-terminov-ob-ustojchivom-razvitii-iz-slovarja-progressivn-335305> (Accessed 15 September 2019).

13. The website startup.tender.ua (2019), "Ukrainian startup exchange" available at <http://startup.tender.ua> (Accessed 15 September 2019).

14. Rachel, B. and Rogers, Roo. (2010), "Whats Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption", HarperBusiness, NY, USA.

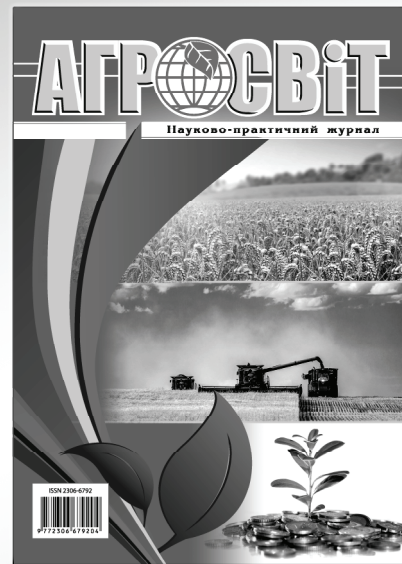
15. The website RBK-UKRAINE (2019), "Ukraine ranks last in terms of economic freedom in Europe", available at <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-zanyala-poslednee-mesto-urovnyu-ekonomicheskoy-1568295930.html> (Accessed 1 September 2019).

Стаття надійшла до редакції 11.11.2019 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292